

Konservatismens odräglige ordkonstnär

| av Per Ericson

Evelyn Waugh var politiskt inkorrekt innan begreppet var påtänkt – och strålande elak. I år är det hundra år sedan han föddes.

UR ETT BREV FRÅN Evelyn Waugh till Laura, hans blivande hustru: "Jag är rastlös & lynnig & misantropisk & lat och har inga pengar utom vad jag tjänar och om jag blir sjuk kommer du att få svälta." Ett annat omdöme förmedlas av författarens alter ego i romanen *The Ordeal of Gilbert Pinfold*: "Förbannat. Varför tycker alla utom jag att det är så lätt att vara trevlig?"

Det vore fel att framställa honom som ett socialt monster, men det mesta tyder på att privatmannen Evelyn Waugh var en otrevlig typ. Som författare tillhörde han 1900-talets stora. Böckerna, som genomsyras av katolsk tro och konservativa värderingar, kommer ständigt i nya upplagor. Denna höst har hundraårsminnet av hans födelse firats.

Evelyn Arthur St John Waugh föddes den 28 oktober 1903 på Hillfield Road i London. Hans första roman, *Decline and Fall*, publicerades 1928. Mottagandet blev översvallande, med gillande utlåtanden som "strålande elak". 1930 konverterade Evelyn Waugh till katolicismen. Hans fallenhet för satir berikades med en annan dimension, mindre i tidens smak.

En strid ström av högerorienterade essäer, reseskildringar, noveller och romaner väckte vänsterns avsky. Evelyn Waugh gjorde sitt bästa för att leva upp till belackarnas förväntningar, särskilt på ålderns höst, då han ofta kände sig uttråkad. Han gjorde allmänt reaktionära uttalanden, rökte feta cigarrer och skaffade sig en hörlur av den sort som lomhörda brukade använda på 1800-talet. Tillfällen att förtala moderniteter försattes sällan: "Telefonen, det fördärvliga påfundet, borde aldrig användas annat än intima vänner emellan och, antar jag, i affärer."

Evelyn Waugh var politiskt inkorrekt innan begreppet var påtänkt. Han var sin tids PJ O'Rourke, fast med fler färger på paletten.

Waugh gjorde resereportage fyllda av sarkasm och kunde vara farsartat underhållande, men han hade också förmågan att skriva seriösa romaner som skildrade samtidens tillkortakommanden på ett träffande sätt. Det fanns inte mycket som föll honom på läppen, inte mycket som han kunde engagera sig till förmån för. Men: "Det finns fortfarande saker som är värda att kämpa mot."

Vid ett tillfälle fick han betalt av näringslivet för att åka till Mexiko och skriva en bok om statens socialisering av naturtillgångarna. Waugh tog uppdraget - sannolikt mer för de förföljda katolikernas skull än för oljebolagens. Det resulterade i en av hans sämsta böcker, *Robbery Under Law*. Men även när han var i dålig form skrev Waugh saker som var värda att läsa. I *Robbery Under Law* finns bland annat en konservativ åsiktsförklaring, som är prosaisk och cynisk, men också klagörande och genomtänkt, inte minst i den del som berör den civiliserade statens omfång: "Jag tror på behovet av en regering; att människor inte kan leva tillsammans utan regler

Gods av Evelyn Waugh-typ.

men att de bör begränsas till det blotta minimum som fordras för säkerheten.”

I likhet med en del andra katoliker hyste Evelyn Waugh inledningsvis vissa förhoppningar om att Mussolini skulle kunna värna kyrkans intressen och utgöra ett alternativ till sovjetkommunism och tysk national-socialism. 1935, när det framstod som uppenbart att krig var nära förestående, reste författaren på uppdrag av Italienvänliga Daily Mail till Abessinien för att rapportera om utvecklingen, vilket han också försökte göra i tidningens anda. I romanen *Scoop*, publicerad 1938, har Waugh ändrat hållning. De löjesprojektiler som avfyras där träffar i lika hög grad kommunism och fascism. De rödbruna ideologierna beskrivs som intimt förknippade med absurda vanföreställningar och verklighetsflykt.

I *Scoop* kombinerade Evelyn Waugh sina erfarenheter av Afrika med sin komiska ådra. Den försagde trädgårdskolumnisten William Boot skickas av misstag som krigskorrespondent till Ishmaelia. Boot är en begåvad skribent inom sitt eget område, förmögen till finstämda iakttagelser av typen ”liten lättfotad vattensork prasslar ut på jakt mellan kärrets svarta gölar”. I Afrika förväntas han hantera både storpolitiska förvecklingar och umgänget med korrumperade kolleger i journalistkåren.

Inför resan till Afrika tvingas Boot skaffa visum från både sidorna i ett annalkande inbördeskrig. När han besöker republikens generalkonsul får han sig till livs en utläggning om proletärernas kamp och ”den store negeren Karl Marx”. På den rivaliserande legationen tas han emot av en färgad man i ridstövlar som förklarar att ishmaeliterna är rena arier, trots att ”judarna i Genève, mutade med ryskt guld” har spritt ut lögnen om att ”vi skulle vara en svart ras”.

Det ishmaeliska äventyret slutar, efter sanslösa förvecklingar, lyckligt. William Boot återvänder hem för att skriva om ”nagarmammor som lotsar sina små pälsbollar genom stubbåkrarnas labyrinter”. I ett sådant sammanhang kommer en hedersman mer till sin rätt.

Genom åren har några av Waughs romaner hamnat på bioduken och i tv. Minst misslyckad är nog tv-versionen av trilogin *Sword of Honour*. Den romansviten betraktas av många som författarens mästarpöv. Böckerna bygger i hög grad på Evelyn Waughs egna upplevelser under andra världskriget. Här finns alla de nyanser i författarens tänkande som vänstern ogärna ville kännas vid - från antikommunism till stillsamt desillusionerade iakttagelser om krigets förödelse och den moderna tidens moraliska förfall.

I våra dagar tas det mer eller mindre för givet att den som kallar sig konservativ alltid står redo att göra altartjänst hos Ares. Evelyn Waughs konservatism var av

annat slag. Han såg hur kriget banade väg för en social revolution som bröt ner de sista resterna av det aristokratiskt präglade samhälle som han älskade. Mer än så - krigets förlopp gjorde att anständiga och välmenande människor hamnade i kriminellt sällskap. Den som tog till vapen mot Stalin och Hitler fann sig efter en tid kämpa sida vid sida med Sovjetunionen och Titos kommunistiska partisaner.

Det ärans svärd som åsyftas i romantrilogins titel är ett ceremoniellt vapen som konungen tilldelar Stalingrads försvarare. Huvudpersonen i romanerna, Guy Crouchback, hamnar småningom i Jugoslavien, med uppdrag att stötta den kommunistiska gerillan. I det lilla utträttar han mot alla odds ett hjältedåd när han lyckas rädda en liten grupp judiska flyktingar. Men han kommer samtidigt till insikt om att hans egen otlyglade entusiasm inför möjligheterna att agera ädel riddare på det tjugonde århundradets slagfält har varit missriktad. Insikten infinner sig under ett samtal med en kvinna som för flyktingarnas talan. Hon noterar att många har del i skulden för fasorna: ”Det vore att förenkla saken för mycket att säga att bara nazisterna

ville krig. Kommunisterna ville det också. Det var enda vägen för dem till makt... Jag undrar om det inte fanns en vilja till krig, en dödslängtan, överallt. Till och med ädla män trodde att deras personliga heder skulle tillfredställas av krig... De välkomnade umbäranden som en gottgörelse för att de hade varit lata och själviska. Risker rättfärdigade privilegier. Jag kände italienare - inte så många kanske - som resonerade på det viset. Fanns det inga i England?”

Guy Crouchback svarar: ”Gud förlåte mig. Jag är en av dem.”

Evelyn Waugh var själv en tapper soldat, på gränsen till dumdrigt. Han sökte sig aktivt till farliga uppdrag, trots att han egentligen var för gammal för ungdomliga sysselsättningar som fallskärmsjobb och kommandoräder. Från sina insatser i Jugoslavien undkom Waugh bara nätt och jämt med livet i behåll, räddad ur ett brinnande flygplansvrak där nio av hans reskamrater omkom.

För Evelyn Waugh var det självklart att tjäna sitt land i kampen mot det bruna barbariet, men han uppskattade sannerligen inte sina röda vapenbröder i fälttåget. Inte heller kunde han förlika sig med den avtrubbning som även i de demokratiska staterna ledde till acceptans för medvetna attacker mot civila mål. 1968 skrev han i tidskriften *Encounter*: ”Krig, som det förs av flygare och fysiker mot civilbefolkningen, är absolut fel i moraliskt hänseende och ödesdigert som praktisk politik.”

Per Ericson (per.ericson@svd.se) är ledarskribent i Svenska Dagbladet.

”Evelyn Waugh var politiskt
inkorrekt innan begreppet
var påtänkt.”